

Kafkanyň tomzaklaryna öwrülmegiň ýolunda...

Category: Kitapcy, Powestler, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Kafkanyň tomzaklaryna öwrülmegiň ýolunda... KAFKANYŇ
TOMZAKLARYNA ÖWRÜLMEGIŇ ÝOLUNDA...

Ol ejizligini ýeňmek üçin örän az umydy bolan neressedir

Surat: Tetsuýa Işida

Kafkaizm – asly çehiýaly ýazyjy Frans Kafka (1883-1924) salgylandyrylan we çeper edebiýatyň öz çäkleriniň daşyna çogup pelsepäni, dünýäniň şertlerini we onuň getiren kynçylyklaryna faeşy ejiz şahsyň nägileliklerini öz içine alýan adalgadyr.

Kafkaizm dünýäsi güýçliniň garşysynda güýjüň bolmadyk we güýçliniň gurbanyna ýetiren zyýanyňyň aňsrylmadyk bulaşyklygy ýaly garaňky dünýädir. Gurbanyň öz durmuşy boýunça hiç hili söz hukugy ýok. Ol ejizligini ýeňmek üçin örän az umydy bolan

neressedir. Şol bir wagtyň özünde rehim-şepagatsyz ýaňsynyň obýekti bolaryn ýa-da masgaralanaryn gorkusy bilen kalbyny çuňňur utanç duýgusy gaplap alan, daş-töweregine keseki gorkakdyr.

Hemmämiziň içinde belli bir derejede kaflaizm bar: Durmuşmyzyň haýsam bolsa bir sepgidinde, hereketlerimizde ýa-da gaça durup bilmedik ýagdaýlarymyzda...

Kafkany içgin öwrenenler onuň pikir-düşünje dünýäsini dürli sebäplere baglanyşdyrdylar. Uly ähtimallyk bilen bu sebäpleriň hemmesi üýtgäp duran derejelerde Kafkanyň we kafkaizmiň döredilmegine goşant goşdy:

Pikirlenmeýän ýa-da äwmeýän býurokratik dünýä düşünilmeýän buýr-bulaşyk prosesler, häzirkizaman eýýamyň möwjeden güýçli saýrylaşma duýgusy, mantyksyz ýa-da irrasional awtoritarizme garşy üstün çykmasy mümkin däl göreş alyp barmak, çözüp bolmajak zady çözjek bolma tagallasynnda samsyklaç zatlar bilen üznüksiz gidişmek we täze gymmatlyklardyr baglanyşyklar ýerleşmezden öň jemgyýetde diniň yza galmagynyň getiren ýitgilerine gynanmak...

Emma şol bir wagtyň özünde bu sebäpleriň içinde adamlara erbet çemeleşen we çepiksije ogluna yzygiderli ezýet çekdiren gorkunç, zalym adam bolan German Kafka faktory-da bar.

Kafkanyň jynsy isleg-meýillleriniň güýçli bolandygyna garamazdan hiç bir aýal-gyz bulen haýsydyr bir durnukly gatnaşyk saklap bilmändigi-de hakykat. Iki gezek adaglanandygyna we köp aýal bilen gezendigine garamazdan bularyň birindenem netije bolmandy. Ýazyjynyň birem saglyk ýagdaýy öwerlikli däldi. Ol 41 ýaşynda inçekeselden öldi.

Şol sanda onuň düýp aslynyň jöhit bolmagy-da bar: Birinji jahan urşundan soň Çehoslowakiýa döwletiniň gurulandygy jar edildi. Aýratynam Bohemiýa we Morawiýa oblastlarynda birnäçe pogrom wakasy (Russiýa imperiýasynda we beýleki ýurtlarda ýaşaýan antisemitleriň jöhit jemgyýetine garşy rasistik hereketleri -t.b.) bolup geçipdi.

Ömrüniň soňky ýyllarynda sionist däldigine garamazdan, iwrit dilini öwrenip sionizme düşünmäge synanyşan Kafka 1920-nji ýylda bolup geçen pogromy «Düýn jöhitlere «ýigrenji millet»

diýýändiglerini eşitdim. Biriniň bular ýaly ýigrençden doly ýerden aýrylmagy tebigy dälmí?» sözleri bilen teswirleýär.

Kafkanyň ölüminden on ýyl soň nemes faşistleri onuň kitaplaryny gadagan etdiler we ýigrimi ýyl çemesi soň bütin maşgalasyny Oswensimde ýok etdiler.

Kafkaizmde adamlar özlerine näme bolandygyna we bolup geýýän zatlaryň näme sebäpli bolýandygyna düşünmeýär.

Kafkanyň iň esasy powestlerinden «Dawada» baş gahryman Iosif K. otuz ýaşyna giren gününüň säheri tussag edilýär.

Tussag edilmeginiň sebäbini bilmeýşi ýaly, tussag edýänlerem oňa muny aýtmaýar.

«Öwrülme» hekaýasynyň baş gahrymany Gregor Zamza irden oýananda tomzaga öwrülip turýar.

Başga bir hekaýasy «Derñewde» gojalşan we ýarawsyz ata ogly Jorj Bendemany özüni öldürmäge synanyşmakda, dost-ýarlaryna, kakasyna we ejesiniň ýagty ýadygärligine hyýanat etmekde aýyplaýar.

Ahyrsoňunda ogluny gark edip öldürýär. Bu aýylganç wakanyň aňyrsyndaky «sebäp» barada aýdanda bolsa, oglunyň bir gyz bilen halaşyp, şoňa öýlenmekçi bolýandygyny bilmeginden başga zat ýok.

Eýsem häzirkizaman adamynyň şeýle ýumruk salgalamalara we sowallara jogabyny nädip suratlandyrdy?

Ýekirilme duýgusy Kafkanyň we onuň çeper obrazlarynyň içine şeýle bir siňipdir welin, hamana dünýäde ýaşap ýörendikleri ullakan problema bolup durandygy üçin ölmekden ýa-da ýok bolmakdan başga alaçlary ýok ýaly hereket edýärler. Çünki ýalňyşlyk belli bir agalygyň, belli bir ýagdaýyň, hatda ýekirilenleriň öz hereketlerinden gelip çykman, diňe olaryň ýaşap ýörenliginden gelip çykýardy.

Şeýdibem adamy iýip-gemrip gutarjak ýa-da tomzaga öwürjek derejede özüni ýigrenme duýgusy arzuwlanýan we bolup biläýjek bejergi ýagdaýyna öwrülýär.

«Derñewde» Jorj kakasynyň gark edip öldürme babatdaky nädogry kararyna gowşak nägilelikleri bilen jogap berip oňýar we zyýndan golaýdaky derýa özüni zyňyp kakasynyň görkezmesini ýerine yetirýär.

«Öwrülmede» tomzaga öwrülen Gregor Zamza otagynda eýläk-beýläk ýörände kakasy tarapyndan azar berilmeginden gorkýar.

Tomzagyň Gregordygyny inkär edip durmuşlaryny dowam etdiren maşgalasy tomzagy tussag astyna alyp, bolýan otagyny zir-zibilden doldurandan soň ondan dynmagyň wagtynyň ýetendiginiň kararyna gelýär. Maşgalanyň niýetini bilen Gregor açlykdan ölenini gowy görýär.

«Dawada» Iosif K. aslynda özüniň ýazyklydygyny we jezalandyrylmaga mynasypdygyny pikir edýändigigi üçin tussag edilmeginiň sebäbini öwrenmek üçin ujypsyzja tagalladan başga zat etmeýär.

Bigünädigini subut etme we şu maksat bilen aklawjy tutmak synanyşyklary netije bermeýär.

Hiç bir zady açyk-aýdyň düşündirmeýän, hiç hili many-mazmuny bolmadyk surnukdyryjy we samsyklaç sud prosesi saýrylaşma we haos bilen hapalanýar. Bu ýagdaý baş gahrymanyň diňe özüne bolan ynamyny ýitirmegi bilen däl, şol bir wagtyň özünde kellesinde we agzynda sözleriň uçup gitmegine-de sebäp bolýar. Ahyrsoňunda iki sany erbet adam gelip, ony şäheriň çetindäki daş köwlüp alynýan karýere äkidýär we gursagyndan pyçak sokup öldürýär.

Kafka ýene bir hekaýasy «Açlyk senetkärinde» agzyny bekläp iýip-içmekden saklanmagy bilen tomaşaçylaryna täsir edýän artistiň gürrüňini edýär. Emma bu artist tomaşaçysynyň özünden sowaşmagyna we hapa, köne kapasa gabalyp goýulmagyna öňki üstünlikli günleriniň hatyrasyna ötünç sorap garşylyk berýär. Şeýle-de şol wagtlar meşhurlyk gazanmagyna getiren uzak wagtlap oraza tutan günleriniň aslynda tomaşaçynyň gowy bahasyna mynasyp dældigini, çünki bu açlygyň aňyrsyndaky sebäp hökmünde halaýan naharyny tapmaýandygyny görkezýär.

Beýleki bir ýandan bu eserlerden Frans Kafkanyň durmuşynda ýaşap ýörendigi üçin duýýan birahatlygynyň birnäçe alamatlaryny tapyp bolýar.

Gutarmaga mynasyp däl pikirinden ugur alyp eserleriniň birinde-de soňky nokadyny goýmandyr.

Ölüminiň öň ýany, belki-de onuň iň ýakyn we ýeke-täk dosty ýazyjy Maks Broda eserlerini ýakmaklygy sargapdyr. Emma biziň

we dünýä edebiýatyň bagtyna Brod bu wesýeti berjaý etmändir. Liwanlylaryň, siriýalylaryň, palestinalylaryň we beýleki arap halklarynyň aglaba köplügi edil häzir başlaryna inýän tragediýalaryň ýeke-täk sebäbi hökmünde doly ölmän-ýitmän ýaşap ýörendikleri (mümkin bolsa soňlanyp ýetişmänkä ötüňç sebäbi hasaplaýan ýaşayyşlary) ýaly tomzakpisint düşünjä iterildiler.

Bu örän gözdençykgynç. Bu örän gorkunç. Bu örän rehimsiz...

Hazym SAGIÝE,
syýasy analitik, žurnalist, ýazyjy.

Penşenbe, 29.01.2022 ý. Publisistika